Turkish Studies *Social Sciences*

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 849-863

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22817

ISSN: 2667-5617

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 08.03.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (19.03.2019)-Referee 2 (01.05.2019)- Referee 3 (21.03.2019)

This article was checked by iThenticate.

SSCB DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE KIRGIZ TİYATROSUNUN OLUŞUMUNA TARİHLER, YAPITLAR VE ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER ÜZERİNDEN GENEL BİR BAKIŞ

*Rüstem MÜRSELOĞLU**

ÖZ

Sovyet yönetim sisteminin çöküşünden sonra gelen süreçte bağımsızlığını elde etmiş ülkelerin sahne sanatlarına getirdikleri yenilikler ciddi ve önemli araştırma konusudur.

Türkiye’de dünya tiyatro tarihi çalışmalarına genel olarak baktığımızda, alan uzmanlarının daha çok Avrupa ve Kuzey Amerika tiyatro tarihi üzerine yoğunlaştıkları dikkat çekmektedir. Çoğunluğu Batı menşeli olan bu çalışmaların yanı sıra Rus tiyatrosu üzerine de bazı araştırmalara rastlamak mümkün. Ancak Sovyet yönetimindeki ülkelerin tiyatroları ile ilgili araştırma ve incelemelere neredeyse hiç yer verilmemiştir. Bu açığı gidermek amacıyla Kırgızistan’da tiyatronun gelişimi üzerine eldeki çalışma hazırlanmıştır.

Türkiye’de konu üzerine bir araştırma olmadığı için bu çalışmada, Kırgız Tiyatrosu’nun belli bir dönemi derinlemesine ele alınmamıştır. Bunun yerine, SSCB yönetimi altında Kırgızistan’da tiyatro kültüründen başlayarak, SSCB sonrası ve bağımsızlığına kavuştuğu 25 yıllık sürece yer verilmiştir. Kırgız Tiyatrosu’nun bu süreçte geçirdiği aşamalar ve günümüze kadar olan gelişmeler, eğilimler tarihsel olarak oyun yazarları, oyuncular, yönetmenler, tiyatro toplulukları ve tiyatro yapıtları üzerinden ele alınmıştır. Araştırmada Kırgızistan Tiyatro tarihi hakkında genel bir bilgi vermek hedeflenmiştir. Bu sayede, okuyucunun Kırgızistan’da tiyatronun gelişimini, totaliter rejimin, komünizmin etkisi altındaki faaliyetlerini, kapitalizmin etkilerini, milli-öz tiyatro arayışlarını ve kendine dünya tiyatrosunda yer bulma çabalarını, sadece tarihler, oyunlar, tiyatro toplulukları ve önemli şahsiyetler üzerinden genel ve bütüncül bir perspektif ile algılaması amaçlanmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, E-posta: rustem.murseloglu@medeniyet.edu.tr

Makalede isimlerinden bahsedilen sanatçıların izledikleri yol, eğilim ve metotlar, daha sonraki çalışmalara konu edinilmesi ve kaynak oluşturabilmesi bakımından bu çalışmanın yeni araştırmalara zemin oluşturacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro tarihi, Kırgızistan, Kırgız Tiyatrosu, SSCB etkisinde Kırgız Tiyatrosu, Modern Kırgız Tiyatrosu.

A GENERAL OVERVIEW OF THE DEVELOPMENT OF KYRGYZ THEATRE FROM USSR UNTIL TODAY IN THE LIGHT OF HISTORY, WORK OF ARTS AND IMPORTANT FIGURES

ABSTRACT

After the collapse of the Soviet Union, the innovations brought to the performing arts by the countries that have gained their independence are serious and important research subjects.

When we look at general theater history studies in Turkey, it is noteworthy that researchers focus more on European and North American theater history. It is possible to come across some studies on the Russian theater, but most of western origin. Yet, research and investigations in the theaters of the countries under the Soviet administration are almost non-existent. To overcome this deficit, the present study on the development of theater in Kyrgyzstan is prepared.

Because there is no research on the topic in Turkey, this study does not deal with in-depth a certain period of the Kyrgyz Theater. Instead, 25 years of theater culture in Kyrgyzstan, from under the leadership of the USSR, to the post-USSR and independence was given. The stages of the Kyrgyz Theater in this process and the developments and trends have been handled through playwrights, actors, directors, theater groups and theater works. The aim of the study is to give a piece of general information about Kyrgyzstan Theater history. In this way, readers can gain perspective about the development of the theater in Kyrgyzstan, the activities of the totalitarian regime, communism, the effects of capitalism, the search for national-self theater and the efforts to find a place in the world theater itself, through the history, plays, theater groups and important personalities in a general and holistic perspective.

This study will be the basis for new research in terms of the ways, tendencies, and methods followed by the artists mentioned in the article, to be the subject of later studies and to create a source.

STRUCTURED ABSTRACT

With the collapse of the Soviet administration system, it is known that studies on both the Russian theater and the theaters of the “Union” countries are not sufficient. It is observed that there are almost no studies on the changes in the theater between 1990-2018, how the collapse of the system affects the art world and who played a role in today’s theater.

Thus, how the post-Soviet process is followed in the Kyrgyz theater is one of the basic principles of our research.

After the collapse of the USSR, Kyrgyzstan (at the end of 1991) gained its independence. In the first period, literature, theater, and art remained in stagnation, confusion, and indecision. In financial terms, the sector is almost on the brink of stopping its activities.

One of the main reasons for this confusion stems from the emergence of ideological differences and the disintegration of the governing mechanism. Literature and theater, accustomed to carrying out the propaganda and agitation programs of communist ideology led by Soviet power. After the collapse, they were stuck in place for a while and had difficulty in determining the route like a lost ship. The well-known names, especially the old generation, which gained a reputation during the Soviet period, came to the brink of ideological cliffs and were put into a situation lacking in production.

The Kyrgyz theater, which gained independence, entered a process of recovery with some movements. This was made by giving priority to historical issues and taking actions that would create a perception of people's consciousness. In this sense, it is possible to acknowledge the play "Manas's Son Semetey" as an effective attempt of the period. Kyrgyz tendencies to search for, finding and recognizing its origins were fulfilled by the rehabilitation of Kyrgyz aristocracy and historical persons until the October Revolution. In the totalitarian regime, representatives of the "repressive layer" have always been portrayed as "public cannibals" as shown in K.Tinstanov's "Man Devoted to Shabdan" adaptation of the "Academy Nights".

In the process of the Kyrgyz's origin search, both the life and activities of historic leaders were given importance and with the creativity of the national playwrights' and the legendary heroes of the theater were brought to the stage with the master actors.

"Cengiz Han'a Küsen Bulut", "Elveda Gülsarı!" and "Camila" plays, staged by Davlet Nurgaziyev, the director of Musical Drama Theater in Batken Province, are among the recent plays. In this stage group, which called as a half professional group, the director was able to turn the Batken people's professional ambition and deprivation success into the success by using the principle of "We will perform Aytmatov's Works" according to the possibilities of the actors, not the complete and clear interpretation of Camila. The show "Camila" has taken D.Nurgaziyev, who has been working as a director for twenty years, to truly professional success in the history of creativity, and is recorded as a milestone reflecting the talent of the artist.

The staging of the works reflecting the tragedies experienced by the Ala-Too people during the independence period when the Kyrgyz people were freed from the totalitarian regime was one of the current and important tendencies of today's theater.

Kulmametov's "Hell Day" about "Uluu Ürkün (Difficult Migration)" staged in Kyrgyz State Young Generations Theater on behalf of B.Kıdıkeyeva, "Aksı'daki Atış Veya Bospiyek'teki Korkunç Gece", Uçur Youngs Theater, Calal Abad Province Drama Theater and Kyrgyz National Academic Drama Theater's "Altın Kap" by B. Cakiyev adaptation of

“Uluu Ürkün (Difficult Migration)”, Çüy Provence theater’s “Kurt Vakti veya Zor Göç İki Gencin Gözü İle” are the noteworthy plays.

The period of independence allowed Kyrgyzstan to open private theaters and to increase their number. Today, over twenty small theater groups such as “Rabayat”, “Sahne”, “Saykal”, “Ademi”, “Kiyiz Kuurçak” of the private theaters that developed after Tunguç. Most of them are Children’s Theaters and Puppet Theaters. From the kindergartens of Kyrgyzstan to the students of general education institutions, these communities voluntarily took responsibility for providing aesthetic education.

Starting in the mid-90s, after Riskulov, a new director will come to the Osh Kyrgyz Drama Theater, which has suffered a creative crisis. The director is Talant Apiyev, who studied theater in Sankt-Petersburg. When he came to the theater, Osh Kyrgyz Drama Theater, which had been in crisis for several years, entered a new era. T.Apiyev explained that since his first step as a director, his thematic range is very wide and his style palette is not limited. He has successfully staged the works of Cengiz Aytmatov’s “Gün olur Asra Bedel”, “Elveda Gülsarı”. Also, these plays bring the imagination of the director to the top and have a high aesthetic and artistic richness.

M. Kozukeyev’s “Samanyolu”, “Korkut”, “Tumar Kraliçe” which determines the recent aesthetic and artistic development of the Kyrgyz theater has been the result of several years of preparation. Until the epic scale, with large, dramatic strengths, Kozukeyev staged the famous representative of French Classicism in theatrical education and the famous comedian Jean-Baptiste Moliere’s “Skapen’in Olayları” in Kyrgyz National Academic Drama Theater’s and in Tunguc Theater “Gitme, Bugu Ana!”, “Süleyman Dağında Sevgi Baharı” with the use of visual equipments.

In order to better understand this method, which holds an important place especially in the search for the national theater of Kyrgyz theater, and to make use of it in Turkish theater, it needs more detailed dramaturgical studies related. In this way, Turkish readers will take advantage of this method in their own researches by understanding the steps and developments taken in creating a theater specific to Kyrgyzstan.

Keywords: Theatre history, Kyrgyzstan, Kyrgyz theatre, Theatre under USSR rule, Moderns Kyrgyz theatre.

GİRİŞ

Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu kuruluşundan günümüze kadar yüzlerce sanatçıya ev sahipliği yapmış; Kırgız medeniyetinin, sanatının tanınması ve gelişmesinde önemli kazanımlar elde etmiştir. Örneğin; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Halk Sanatçısı, Toktogul Devlet Ödülü sahibi olan Muratbek Riskulov, Darkül Küyükova, Baken Kızıkeyeva, güzelliğin sembolü olarak tanınan Tattıbübü Tursunbayeva, Kırgız Halk Sanatçısı Sabira Kümüşaliyeva gibi isimler Kırgız Dram Tiyatrosu tarihinde altın harflerle kayda geçmiştir. Bu ünlü isimlerin devamcısı gibi görünen günümüz sanatçıları; Kırgız Halk Sanatçısı Satıbalı Dalbayev, Düyşön Baydöbötov, Çoro Dumanayev gibi yetenekler onların çizgisini devam ettirmek adına başarılı çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Tiyatronun repertuarında, Kırgız halkını geleneklerine, vatanseverliğine ve milli şuurda eğitilmesine, hitap edecek “Kurmancan Datka”, “Cengiz Han’a Küsen Bulut” gibi oyunlar yer almaktadır. Kırgız Milli Dram Tiyatrosu, ulusal ve uluslararası festivallerde ödüller kazanmış, başarılı çalışmalar ortaya koymuş ve bu başarıyı devam ettirmektedir.

Sovyet dönemine göz atmadan 90’lı yıllar sonrasını ele almamız gerek Kırgız tiyatrosunun yapılanma sürecindeki işleyişin temel bilgilerinden, gerekse çalışmamızın seyri açısından eksik kalacaktır. Bu bakımdan Sovyet sisteminin Kırgız tiyatrosu üzerindeki etkinliğini göz ardı etmeden ilerlememiz daha isabetli olacaktır.

11 Ekim 1926 yılında Bolşevik Birlik Komünist Partisi’nin Kırgız Komitesi, “Tebliğat ve Propaganda Birimi” idaresinde, 2 Kasım 1926 yılında alınan kararla, “Milli Tiyatro Stüdyosu” oluşturmak adına sanatçıları hazırlamak maksadıyla “Tiyatro-Stüdyo” olarak açılmıştır.

1926-1929 tarihleri arasında söz konusu “Tiyatro Stüdyo” 15 oyun hazırlayarak seyircisiyle buluşmuştur. Bu oyunlar arasında Kırgız Milli Dram Sanatının kaynak eserlerinden sayılan Moldogazi Tokabayev’in “Hüzünlü Kakey” oyunu da yer almaktadır.

1930 yılında “Stüdyo” Kırgız Devlet Tiyatro’suna dönüştürülerek, (7 Kasım’da) Kasımalı Cantöşev’in “Alım ile Mariya” adlı oyunu ile yeni bir döneme girmiştir.

1936 tarihinde Rus halkının tecrübeli sanat ustası Samarin –Voljskiy, akademi eğitilmiş genç besteciler Vlasov ve Fere, orkestra şefi Selikovskiy, koreograf Holfin, Shtofferler gibi ünlü isimlerin Kırgızistan’a davet edilmesi ve onların katkılarıyla Kırgız Devlet Tiyatrosu ismini Kırgız Devlet Musikili Dram Tiyatrosu olarak değiştirmiştir.

6 Ekim 1936 yılında Kırgız Devlet Musikili Dram Tiyatrosu bünyesinde “Cumhuriyet Gençler Tiyatrosu” açılmıştır.

1939 yılında Moskova’da düzenlenen “Halk Sanat Günleri” programı kapsamında Kırgız sanatının tanıtımının on günlük programında Vlasov, Maldıbayev ve Fere’nin “**Ayçürök**” operası, Tursunbekov’un “Acal Orduna”(Ecel Yerine), Bökönbayev’in “Altın Kız” musikili oyunları ile temsil edilmiştir. Bu programda görev alan 71 kişilik sanat ekibi SSCB’nin kültür ve sanat madalyalarıyla ödüllendirilmiştir. (N.Lıvov, s,87-88)

Kırgız SSCB Halk Komiserliği Birliği’nin 20 Ağustos 1941 tarih ve 798 sayılı kararı gereğince yeni bir düzenlemeyle Devlet Opera ve Bale oyunları Kırgız Devlet Dram Tiyatrosu’ndan ayrılmış, her ikisi müstakil tiyatro şeklinde yollarına devam etmiştir.

1944-1945 tarihleri arasında Kırgız Devlet Dram Tiyatrosu sanat yönetmeni ve rejisörü Otunçu Sarbagışev’in vefat etmesi nedeniyle tiyatroya Leningrad’dan (Sankt-Petersburg) Puşkin adına Dram Tiyatrosu’nun yönetmeni Svistunov davet edilmiş, Rus yönetmen, Sarbagışev’in başlatmış olduğu Malikov ve Kuttubayev’in “Canıl” oyununu yöneterek seyircisiyle buluşturmuştur.

1947-1956 tarihleri arasında tiyatronun repertuarında Kırgız yazarların isimleri de yer almaya başlamıştır. Örneğin; Toktobolot Abdımomunov, Raykan Şükürbekov, Kasımalı Bektenov, Bolat Beyşenaliyev, Midin Alıbayev, Aduşım Köböğönov, Kasımalı Eşmambetov vb. Dönemin sorunlarını gündemine alan oyunlardan örnek vermek gerekirse; “Bolat Cana Tınar”(Bolat ve Tınar), “Bir Köçönün Kızdarı”(Aynı Sokağın Kızları), “Cürök Tolkuyt”(Kalp Heyecanı), “Azoogo Çalma”(Evcil At Dizgini), “Kanıbek”(özel isim), “Egiz Bala”(İkiz Evlat) gibi oyunlar öne çıkmaktadır. (B.Djumabayev,s,123-125)

1953-57 yılları arasında tiyatro topluluklarının sayılarında artış ve bu alanda hızlı bir gelişme kaydedilmekteydi. Yüksek Mesleki Eğitimlerini tamamlayan Kırgız gençleri tiyatrolarda istihdam edilerek tiyatro sanatının gelişmesine hizmet etmekteydiler. Örneğin; Taşkent Tiyatro Enstitüsü mezunlarından Cumadilov, Duulatova, Smanaliyev, Taabaldiyev, Alimbayev gibi isimlerin tiyatroya

kazandırılması Kırgız tiyatro sanatı için bir yenilik olmuştur. Yine yurt dışında eğitimlerini almış sanatçılardan; Moskova Lunçarskiy Tiyatro Enstitüsü mezunları A.Ömüraliyev, S. Dalbayev, A.Kıdırnazarov, B. Şaltayev, A. Usubbekov, Ş.Abılayeva, Bekkul Aliyev, Askar Sydaliyev gibi gençler kültür ve sanatın tiyatro alanındaki gelişimine katkı sağlayanlar olarak kayda geçmişlerdir. Dönemin tiyatrosuna özel yetenekleriyle güç kazandıran A.Osmanov, M. Dalbayeva, C.Seydakmatova, E. Mukambetov, İ. Rayımkulova, S. Cunuşaliyeva gibi isimlerde bu alanda rollerini en iyi icra edenler arasında yerlerini almışlardır.

1958 tarihinde Kırgız edebiyatı ve sanatının Moskova'daki tanıtımının ikinci dönemi, "Milli Kültürün Estetik Açısından Gelişimi" kutlu bir törenle kayda geçmiştir. K.Cantöşov'un "Kurmanbek", T. Abdımomunov'un "Tar Kapçıgay" (Dar Vadi), Ostrovskiy'in "Dobul"(Fırtına) , Sao Yuy'un "Tayfun" adlı dört oyunu sergilenmiştir.

Tiyatro, yeni döneme (31 Ağustos 1960) genç oyun yazarı Beksultan Cakiyev'in "Atanın Tagdırı" (Baba Kaderi) oyunuyla başlamıştır.

1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren tiyatro yeni kuşak yazarlara öncelik tanımıştır. Baycıyev'in "Baldar Boygo Cetkende" (Çocuklar Ergenlik Dönemine Geldiğinde) ve "Dört Adamı" (Dört İnsanı), Ömüraliyev'in "Unutulmuş Kündör" (Unutulmaz Günler), Sadıkov'un "Tabışkandar" (Buluşanlar), Toybayev'in "Canı Kelin" (Yeni Gelin), adlı oyunları sahnelenmiştir. (O. Kaydalova, s,76)

1963-66 tarihleri arasında tiyatroya, Taşkent Tiyatro Enstitüsü mezunları Künbolat Dosumbayev, Mambet Asanbayev, Bolot Beyşenaliyev, İmaş Eşimbekov, Nasipkhan İsmayılova, Sultankazı Bukayev, Taşbek Kudayberdiyev, Turarbek Rıskulbekov, Klara Yusupcanova, Marsiya Toktomuşeva, Gülçaç Abdrakmanova, Kandalat Muratova, Cumabek Kozukeyev, Süyünbek Biynazarov, Asan Saparov, İskender Rıskulov, Cumgalbek İsrayılov gibi yetenekler kazandırılmıştır.

1971 yılında Kırgız Dram Tiyatrosu "Akademik" unvana layık görülmüştür. (S.Asanbekov,s,37)

Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu 6 Mayıs 1977 tarihinde tiyatronun 50. yıldönümünü kutlamış, Kırgız SSCB Meclisinin Takdirnamesiyle ödüllendirilmiştir. Tiyatronun 4 sanatçısına Halk Sanatçısı unvanı, 7 sanatçıya Onur Sanatçısı, 22 sanatçıya takdirname, 24 personele sertifika ve teşekkür belgesi verilerek, devlet desteği sağlanmıştır.

1979 yılında yine Taşkent Tiyatro Enstitüsü'nden mezun olan Zamirbek Sooronbayev, Tınara Abdrazayeva, Şaygül Alseyitova, Sayra Mirsaliyeva, Klıça Seydaliyeva, Anara Sıdıgaliyeva, Tilek Cumagaziyeve, Asılбек Özübekov, Üsön Muradaliyev, Akılbek Goldoşov, Murat Koomanov, Dilbar Miynikeyeva gibi eğitilmiş ve yetenekli sahne sanatçıları tiyatro kadrosuna dahil edilmiştir. (J.Kulmabetov, s,48)

1980-89 yılları arasında Rusya'da eğitim görmüş ve ülkelerine dönmüş olanlar Kırgız Tiyatrosuna hizmet vermek için kadroya alınmışlardır. Örneğin; Moskova'da bulunan Şepkin adına Yüksek Tiyatro Eğitim Kurumundan mezun olan Vera Sarıyeva, Tıncıtkbek Dulatov, Akılbek Murataliyev, Satılğan Sazayev, Şayır Asımalıyeva, Aziz Muradaliyev, 1991 yılında Leningrad şehrinde bulunan Çerkasov Tiyatro Enstitüsü mezunu Marat Kozukeyev gibi isimlerin yanı sıra daha önce (1970-1984) Almata (Kazakistan) Sanat Enstitüsü'nde eğitimlerini tamamlayıp gelen Turgunbek Berdaliyev, Murat Mambetov, Cıparisa Köçörbayeva, Bususrmankul Odurakayev, Bukalıça Corobayeva, Aşır Çokubayev, B.Beyşenaliyeva, Egemberdi Bekboliyev, Çoro Dumanayev, Aysalkın Osmonova gibi ünlü isimler dönemin tiyatro akımına yenilik katarak tiyatronun gelişmesinde önemli rol almışlardır. (J.Sadıkov,s,73)

Sovyet yönetim sisteminin dağılmasıyla birlikte gerek Rus tiyatrosuyla gerekse “Birliği” oluşturan ülkelerin tiyatrolarıyla ilgili çalışmaların yeterli olmadığı bilinmektedir. Özellikle 1990-2018 tarihleri arasında tiyatrodaki nasıl değişiklikler olduğu, sistemin çöküşünün sanat dünyasını nasıl etkilediği ve günümüz tiyatrosunda kimlerin rol aldığı hususunda neredeyse hiç çalışma yapılmadığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Kırgız tiyatrosunda Sovyet sonrası nasıl bir süreç izlendiği araştırmamızın bir başka boyutudur.

Bağımsızlık Sonrası Kırgız Tiyatrosu

SSCB dağıldıktan sonra Kırgızistan (1991 yılının sonunda) bağımsızlığını elde etti. İlk dönemde edebiyat, tiyatro ve sanat alanı durgunluk, şaşkınlık ve kararsızlık içinde kaldı. Mali açıdan bu sektör neredeyse faaliyetlerini durdurmanın eşiğine geldi.

Bu şaşkınlığın temel sebeplerinden biri, ideolojik farklılıkların ortaya çıkması ve yönetici mekanizmanın işlevsiz duruma sokulmasından kaynaklanmaktaydı. Komünist ideolojinin, Sovyet iktidarı tarafından yönetilen propaganda ve ajitasyon içerikli programlarını yerine getirmeye alışkın olan edebiyat ve tiyatro, fenerini kaybetmiş bir gemi gibi rotasını belirlemede zorlanarak bir süre yerinde çakılıp kaldı. Sovyet döneminde itibar kazanmış usta isimler özellikle eski kuşak, ideolojik açıdan uçurumun eşiğine geldi ve üretmekten yoksun bir duruma sokuldu.

Yalnız 90’ların ikinci yarısında yeni Kırgız tiyatrosunun şekillenmesinde ilk adımlarını attığını ve yeni akımın ortaya çıktığını görmeye başlıyoruz. Ama paralel olarak tiyatro ticaretin bir parçası olarak geliştiği yönde izlenimini sürdürmektedir. “*Zamanın büyük hedefleri yoksa büyük sanatı da olmaz*” diyen Bertolt Brecht için Sovyet sonrası dönemden bahsediyormuş dersek yanılmayız.

Bağımsızlık kazanmış Kırgız tiyatrosu bazı eğilimler ile bu girdaptan sıyrılma ve toparlanma sürecine girdi. Bu daha çok tarihi konulara öncelik tanımak ve insanların şuurlunda algı oluşturacak hamlelerle mümkün oldu. Bu anlamda “Manas’ın Oğlu Semetey” oyununu başlangıçta dönemin etkili bir girişimi gibi kaydetmekte mümkündür. Kırgız’ın kendi kökenini arama, bulma, tanıma gibi yönelimleri Ekim Devrimi’ne kadar, Kırgız aristokrasisinin, tarihi şahısların bir nevi rehabilite edilmesiyle yerine getirilmişti. Totaliter rejimde her zaman “baskıcı tabakanın” temsilcileri, K.Tınıştanov’un “Akademi Geceleri”nin “Şabdan’a Adanmış İnsan” uyarlamasında gösterildiği gibi “halk yamyamı” olarak gösterilmişti.

Bu anlamda milli eserler devletin emriyle (tam olarak ifade edildiğinde Kültür Bakanı Başvekili Şerimbek Şarşeyev’in girişimi ile) 1995 yılında gerçekleşmiş olan “Manas Destanı”nın 1000. yıldönümünü kutlama vesilesiyle görkemli destana bağlı gösteriler hazırlanmaya başlandı. Söz konusu tekliflerden hareket ederek Kırgız Devlet Akademik Dram Tiyatrosu’nda “Kagılayın Manasım”¹ (Değerli Manas’ım), Narın İli Musikili-Dram Tiyatrosu’nda “Tanrım Manas”², Tunguç Özel Tiyatrosu’nda “Kayran Kadın Kanıkey” (Cesur Kadın Kanıkey)³ gösterileri sunulmuştur. Bunun dışında Isık Göl İli Dram Tiyatrosu kendi girişimi ile “Manas, Manas Olalı...”⁴ oyununu sahnelemiştir. (A. Sırımbetov, s.17)

Yukarıda bahsedilen milli uyanış içerikli çalışmalar hakkında “Manas Destanı ve Kırgız Tiyatrosu” bölümü ile T.Acıbayeva’nın “Merkezi Asya’nın Epik Tiyatrosundaki Kırgız Destanı’nın Yorumlanması” eserinde geniş bilgiler aktarılmıştır. Dolayısıyla bunların her biri üzerinde yorum yapmaya ihtiyaç yoktur. Sadece, Kırgız Milli Tiyatrosu karşısına çıkan yol ayrımında hangisini takip edeceğini bilemeyen bir yolcu gibi şaşırıp kaldığı anda, büyük Manas Destanı’nın etkili manevi gücünün o sanat krizinin kurtarıcısı olduğunun altını çizebiliriz.

¹N.K.Mendebairov gösterisi.

²T.Aktanov’un gösterisi.

³M.Toktobayev’in gösterisi.

⁴Canış Kulmambetov gösterisi

Bundan sonra Kırgız Tiyatrosu kendi kökenini aktif bir şekilde arama yoluna girmiştir. Bu sürecin başlangıcında öne çıkan sahne sanatının yetenekli temsilcisi C. Sadıkov olmuştur. Onun “Ömür ve Ökünüş” (Ömür ve Pişmanlık), “Şabdan Baatır”(Şabdan Pehlivan), “Orman Han”⁵, “Ak Möör”⁶(özel isim) gösterileri sırasıyla sahnelenmeye başlamıştır.

Kırgızların kendi kökenini arama sürecinde hem tarihi liderlerin hayatına ve faaliyetine önem verildiği hem de milli oyun yazarlarını ve tiyatronun efsanevi kahramanlarının hayatı ve yaratıcılıkları usta oyuncuların rol almasıyla sahneye taşınmıştır. Örneğin; Kırgız Devlet Genç Kuşaklar Tiyatrosu’nda A.Sarlıkbekov’u sahneleyen Sıdık Akmatov’un “Kağan Balasagın”,(özel isim) Kanıbek İmanaliyev’in “Bişkek Kahramanı”⁷, “Alay Kraliçesi”⁸. T.Abdımomunov Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu’nda Türkmen yönetmen Hocakuli Ovlyakuli tarafından sahnelenen Sultan Rayev’in “Barsbek”,(özel isim) Mayramkan Abılkasımov ve Kanıbek İmanaliyev’in “Atake Baatır”⁹,(özel isim) Tölögön Kasımbekov ve Köçkөн Saktanov’un “Kurmancan Datka”¹⁰(özel isim). Oş Milli Dram Tiyatrosu’nda Talant Apıyev tarafından gerçekleştirilen Sooronbay Cusuyev’in “Kurmancan Datka”. “Tunguç” deneysel Dram Tiyatrosu’nda sahnelenen S.Rayev’in “Hanışanın Kөz Caşı”¹¹ (Kraliçenin Gözyaşı); Balıkçı Halk Tiyatrosu alçak bariyeri ışığını gören Mırzabek Toybayev ve Kubat Şarşenov’un “Manap Biy”;(özel isim) Narın İli Musikili-Dram Tiyatrosu’nda sahnelenen Kayrat İmanaliyev’in “Kurmancan’ın Rüyalari”¹²; Isık Göl İli Musikili Dram Tiyatrosu’nda sahnelenen Tabıldı Aktanov’un “Barsbek”¹³; Kalık Akiyev’in “Kurmanbek”¹⁴ (destan), Asangül Abdıgulova’nın “Burulça”¹⁵(özel isim) gösterileri vardır. (A. Sırimbetov,s,57) Bu eserlerde yukarıda söz edilen tarihi ve efsanevi kahramanlar halkı, vatani ve geleceği için canını siper ederek mücadele eden, Kırgızları bir araya getirme ideolojisi ile mücadeleye hazır olan saygın ve inançlı insanlar olarak nitelendirilmişlerdir. Bağımsızlığın ilk 15 ve 20. yıldönümünde aktif olarak oluşturulan bu eğilim günümüze kadar güncelliğini kaybetmeden sürdürülmektedir.

İkinci eğilim ise totaliter rejimin, komünist Sovyet yöneticilerin hayatını ve faaliyetini anlatan bilgiler esasında sahnelenen gösteriler dizisi olarak kabul edilmektedir. Bunlar; Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu’nda sahnelenen Kırgız SSCB’nin Bakanlar Kurulu’nun Başkanı S.İbrayimov hakkında M.Toybayev’in “Sönmez Yıldız” eseri, parti ve devlet aydınları Roman ve Erkinbek Matıyev kardeşler hakkında C.Kulmambetov’un “Ömür Bizden Ötüp Ketse ...” (Hayat Bizi Terk Etse.....) (‘Çift Yıldız’), Oş Milli Dram Tiyatrosu’nda sahnelenen, önce Kırgız SSCB’nin Bakanlar Kurulu’nun Başkanı, daha sonra Kırgızistan Komünist Partisinin Merkezi Komitesi’nin Birinci Sekreteri İshak Razzakov hakkında S.Rayev’in “İshak Razzakov” oyunu, Narın ili Akademik Musikili Dram Tiyatrosu’nda sahnelenen Kasım Tınıstanov’un hayatına adanan Akimaalı Çekirov’un “Kızıl Profesör”, Isık Göl Musikili Dram Tiyatrosu’nda sahnelenen “İşte O Kızıl Profesör”, Cusup Abdrahmanov hakkında K.Mambetov’un “Kükürt Bolgon Kündölük” (Sülfürik Olan Günlük)’ oyunlarıdır. Aslında bu gösterilerdeki “kahramanlar” ideolojik açıdan sistemin talebi üzerine kurgulanmış, oyunlar çok yönlü olarak siyasallaştırılmıştır.

⁵ Her iki oyun Kırgız Devlet Akademik Dram Tiyatrosunda oynanmıştır.

⁶ ‘Uçur’ Tiyatrosunda sahne almıştır.

⁷ Aman Caparov sahnelemiştir.

⁸ Canış Kulmambetov.

⁹ Zamirbek Sooronbayev sahnelemiştir.

¹⁰ T.Aktanov sahnelemiştir.

¹¹ S.Rayev yönettiği oyun

¹² Z. Sooronbayev yönettiği oyun

¹³ T.Aktanov yönettiği oyun

¹⁴ Tacik yönetmen Barzu Abdurazakov

¹⁵ Devlet Nurgaziyeve yönetmiştir

Bu tarihi insanların hayatını yansıtan örnekler listesine A. Temirova'nın sosyal kahramanı Kalık Mambetakunov hakkındaki "Sınık Asman"¹⁶ (Kırılmış Gökyüzü) gösterisi de dahil edilebilir.

Üçüncü yön, Kırgız sanat dünyasının önde gelen temsilcilerinin hayatı ve eserini yansıtan bağlardır. Bu yönde A.Çekirov'un "Kuyruçuk"¹⁷, (özel isim) Baktıbek Maksütov'un "Kazıbek Kazalçı"¹⁸, (özel isim) Altınay Temirova'nın "Barpı"¹⁹ (özel isim), "Aktrisa"²⁰ (Baken Kızıkeyeva hakkında), Burul Kalçabayeva'nın "Ayan"²¹ (Alıkul Osmonov hakkında), C. Kulmambetov'un "Talant Cana Tagdır" (Yetenek ve Kader) (Baken Kızıkeyeva hakkında), "Çingiz Menen Bübüsara"²² (Cengiz ile Bübüsara), M. Toybayev ve Tursun Uraliyev'in "Sayakbay Cana Anın Zamandaştarı"²³ (Sayakbay ve Onun Çağdaşları), gibi oyunlar bulunmaktadır.

Bir sonraki yön, komünizmin yerini alan "Capayı Kapitalizm" (Vahşi Kapitalizm) devrimine nefret duymanın, kabullenememenin, halkın düştüğü zorlukları, "adam satma" gibi olaylardan nefret edildiğinden meydana gelen eserler dizisidir. Bu grup; Kerez Zarlıkova'nın "Sibir Çelnoktoru"²⁴ (Sibirya Mekikleri), Cenişgül Özübekova'nın "Tolgoo" (Acı), "Tozok"²⁵ (Cehennem), C. Kulmambetov'un "Oşol Tünü"²⁶ (O Gece), Ç. Kalıbekova'nın "Ümit"²⁷ gibi sosyal eserler içermektedir. (A. Sırımbetov, s, 82)

1990-2000 yıllarında tiyatrodaki Shakespeare'in eserlerine olan ilginin daha da artmış olduğu gözlemlenmektedir. Bu olay ilk olarak ünlü oyun yazarlarının trajedilerinde oynamak isteyen bir kuşağın yetiştiğini, yönetmenler kendilerinde klasikleri ayırt etmeksizin, ünlülerin oyunlarını sahneleme ihtiyacı duyduklarından dolayı ortaya çıkmaktadır.

Bağımsızlık döneminde Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu'nda, Busurman Odurakayev, Şayır Kasımalıyeva ile "Hamlet", "Romeo ve Juliet"²⁸, Mukambet Toktobayev ile "Korol Lir"²⁹ (Kral Lear); Çüy İli Ş. Termeçikov Tiyatrosu Bolot Beyşenaliyev ile "Kral Lear"³⁰, Issık Göl ili K. Cantışov Musikili Tiyatrosu, Altınbek Şatenov gibi oyuncularıyla "3. Riçard"³¹ trajedilerini sahnelemiştir. Tabii ki bunların her birinin sanatsal ağırlığı, oyuncuların sanat potansiyellerinin değişkenliği, gündeme aldığı problemlerinin anlamı birbirinden farklılık teşkil etmektedir. Örnek gösterecek olursak, İ. Rıskulov'un yönettiği "Hamlet" oyunu, B. Odurakayev'in "Yorulmuş Prens" ve Shakespeare'in kötümser ruh halini net bir armoni olarak kabul edilirse; B. Beyşenaliyev'in oynadığı "Kral Lear" oyunu bu ruh halinin – yorgunluk zamanının uzun vadeli devamı gibi hissedilmektedir. (A. Sırımbetov, s, 92, 2009)

Ancak 2000'li yıllarda Kırgız Milli Tiyatrosu'nun en muhtemel gösterilerinden biri olan "Kral Lear" oyunu M. Toktobayev'in çalışmasında yenilik getiren ve farklılığıyla tiyatroya bir renk katmıştır. Oyuna babanın sonsuz pişmanlığı, geç kaldığı üzüntüsü ve adaletsiz dünyaya, merhametsiz, soğuk kanlı kızlarına olan aşırı bir nefretinden farklı olarak, insanlık hayatında kötülüklerin ortaya çıkmasının

¹⁶ Kırgız Devlet Akademik Dram Tiyatrosunda sahnelenen

¹⁷ Kırgız Devlet Akademik Dram Tiyatrosunda İ. Rıskulov tarafından sahnelenen.

¹⁸ Narın ili Musikili Dram Tiyatrosu alçak bariyer ışığını görmüştür.

¹⁹ Celal Abad İli Dram Tiyatrosunda sergilenmiştir.

²⁰ 'Uçur' teletiyatrosunda A. Caparov tarafından sahnelenmiştir.

²¹ T. Abdımomunov adına Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosunda sahnelenmiştir.

²² İkisi de B. Kızıkeyeva adına Kırgız Devlet Genç Kuşaklar Tiyatrosunda sahnelenmiştir.

²³ Balıkçı Halk Tiyatrosu

²⁴ T. Abdımomunov adına Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosunda sahnelenen.

²⁵ M. Cangaziyeve adına Kırgız Devlet Kukla Tiyatrosu sahnesinde oynanmıştır.

²⁶ 'Ademi' Milletler Tiyatrosunda sahnelenmiştir.

²⁷ B. Kızıkeyeva adına Kırgız Devlet Genç Kuşaklar Tiyatrosunda sunulmuştur.

²⁸ İkisini de İ. Rıskulov yönetmiştir.

²⁹ Türkmen rejisörü Hocakuli Ovlyakuli yönetmiştir.

³⁰ İ. Rıskulov yönetmiştir

³¹ O. Kocomkulova yönetmiştir.

sebeplerini arayıp da bulamayan Hamlet'in "Kargış Tiygen" (Lanet Olan) ebedi felsefî soruları dahil edilmiştir.

2000'li yıllarda Kırgız Milli Tiyatroları'nın sanatsal başarısı ve yükselişi muhteşem insan, ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un sanat dünyasına bağlı kalmıştır. Bu yıllar arasında A.Abdıkalkov, Çüy İli Tiyatrosu'nda "Betme Bet" (Yüz-Yüze) oyunu yukarıda söz edilen "Balasagin Kağan" gibi açık hava sahnesinde sergilenmiştir. Ismayıl'ın mağarası tepede yapılarak, olay gökyüzü altında gerçekleştirilmiştir. Bu başarılı, sanatsal bir deney izleyicisini yeniden Avrupa tipindeki tiyatronun uzak geçmişine, oyunların açık alanda sahnelendiği eski zamanına götürmüştür.

Marat Kozukeyev, Aysalkın Kıyıkbayeva, Kırgızbay Osmonov gibi sanat insanlarının yanı sıra Türkmen yönetmen, genel olarak Sovyet sonrası alandaki Türk dilini konuşan halkın en ünlü sanatçılarından biri Kakacan Aşırov, "Cengiz Han'a Küsen Bulut" oyunu, Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu'nun son on yılının sanattaki zaferi olmuştur. Sanat topluluğun birbiriyle eşdeğer olan güçlü sanatçı insanlarının olması, yönetmenin işine olan sevgisi, oyun atmosferinin, ruh halinin net olarak aktarılabilmesi, sahne tasarımı, gösterinin genel vizyonuna uyumluluğu, oyunun başarısını sağlayabilmiştir. (A.Sırımбетов, s,117)

C.Aytmatov yaratıcılığının temelinde sahne başarısı yakalayan usta yönetmen Talant Apıyev'in Oş Milli Dram Tiyatrosu'nda yönettiği "Canıbarım Gülsarım" (Elveda Gülsarı) gösterisidir. Aslında Apıyev, Muratbek Rıskulov'un yerini doldurabilecek sanatçı gibi nitelendirilmiştir. Günümüzde yönetmen T.Apıyev, Cengiz Aytmatov yaratıcılığına aşırı ilgi gösteren sanatçıdır. O, bağımsızlık döneminde Oş Milli Dram Tiyatrosu'nda ünlü yazarın "Deniz Boyloy Cortkon Ala Döböt" (Gün Olur Asra Bedel) eserini estetik, derin, orijinal bir sahne kurgusuyla yorumlamayı başarmıştır.

Bu dönemde Gülayım Kanimetova'nın yeteneği ve becerisinden doğan Tolgonay'ın poetik ve dramatik görüntüsünü oluşturulan Bişkek Dram Tiyatrosu'nun "Samançının Colu" (Samanyolu) oyunundan uyarlanan "Esimde"³² (Hafızamda) oyunu bulunmaktadır. Küçük tiyatronun ilkesi ile yerine getirilen ve sanatsal etkisi yüksek olan bu oyun, son yıllardaki Kırgız milli tiyatro sanatının en iyi sahne eserlerinin birisi olarak kabul edilmektedir.

Sinema ile ünlenen eski sinema ve tiyatro oyuncusu Muratbek Kozukeyev, 2015 yılında Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu'nda "Samanyolu" oyununu sahnelemiştir. Bu oyunla Kırgızlar milli tiyatro alanında yeni yetenekli bir yönetmen kazanmış oldu. "Samanyolu" gösterisi tüm bileşenlerin birbirine uyumluluğunu sağlayarak armonileşen tam bir gösteri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, yönetmenin sahne alanını kullanması, sahne tasarımı, oluşturduğu sahne sıcaklığı, göze hoş gelen kurguyla seyirciyi adeta büyüleyen bir tekniği ile farklılık getirdi. Oyuncuları oyuna ve "yönetmen vizyonuna" kusursuz olarak adapte edebilmiştir. Oyundaki konsantrasyon, oyuncuların başarılı oluşu etkileyici olmuştur. Oyunculardan Anara Sıdıgalıyeva'nın (Tolgonay), Aysalkın Kıyıkbayeva'nın (Alıman), Anara Nazarkulova'nın (Yer Ana) oynadıkları karakterler günümüz oyuncu mesleğinin en güzel örnekleri olarak kabul edilmektedir. (J. Kulmambetov, s,27)

"Cengiz Han'a Küsen Bulut", "Elveda Gülsarı!", oyunları Batken İli, Musikili Dram Tiyatrosu yönetmeni Devlet Nurgaziyev sahnelediği "Camila" oyunları son dönemlerdeki ilgi çeken oyunlardandır. Yarı yarıya profesyonel topluluk diye nitelendirilmekte olan bu sahne grubuna yönetmen, Camila'nın tam ve net yorumlanması değil oyuncuların olanaklarına göre "Biz Aytmatov'un Eserlerini Sahneleyeceğiz" denilen yaratıcılık tarzı, ilkesini kullanarak Batkenliler'in mesleki hırsını, eksikliğini başarılarına dönüştürebilmiştir. "Camila" gösterisi yaklaşık yirmi yıllık zamandan beri yönetmenlikle uğraşan D. Nurgaziyev'i yaratıcılık tarihinde gerçek anlamda profesyonel başarıya taşımış, sanatçı yeteneğini yansıtan "dönüm noktası" olarak kaydedilmektedir.

³² B.Parmanov sahnelemiştir.

Ünlü yazarımızın “Gün Olur Asra Bedel” eseri ile yönetmen Cumabek Osmonov Isık Göl Musikili Drama Tiyatrosu’nda sahnelenen “Ensegen Menin Kök Ceegim” (Arzu Ettiğim Benim Mavi Kıyım), “Ak Gemi” eserlerinin temelinde Egemberdi Bekboliyev Talas Tiyatrosu’nun açılış töreninde sergilenen “Arıba, Ak Keme” (Yaşa Beyaz Gemi), Kamat Kasenov Alay Musikili Dram Tiyatrosu’nda oynanan “Gün Olur Asra Bedel” gösterileri sahne sanatı alanında başarılarıyla önemli yer almaktadır.

Kırgız halkının totaliter rejimden kurtulduğu bağımsızlık döneminde Ala-Too’lu halkının eskide yaşadığı trajedilerini yansıtan eserlerin sahnelenmesi de günümüzdeki tiyatronun güncel, önemli eğilimlerinin biri olmuştur. B.Kıdıkeyeva adına Kırgız Devlet Genç Kuşaklar Tiyatrosu’nda sahnelenen “Uluu Ürkün” (Zor Göç) ile ilgili Kulmambetov’un “Cehennem Gün”, “Aksı’daki Atış Veya Bospiyek’teki Korkunç Gece” oyunu, Uçur Gençler Tiyatrosu, Celal Abad İli Dram Tiyatrosu ile Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu’nun B. Cakiyev’in “Altın Kap” oyunundan alınan “Uluu Ürkün” (Zor Göç) romanından uyarlanan oyun, B. Kalçabayeva’nın Çüy İli Tiyatro’sunda oynanan “Kurt Vakti veya Zor Göç İki Gencin Gözü İle” oyunu örnek verilmesi gereken çalışmalardan sayılır. (J.Kulmambetov, s,42)

Bağımsızlık döneminde Kırgızistan’da resmi ve özel tiyatro sayısında artış görülmüştür. 1991 yılında Çüy ilinde Şarşen Termeçikov “Mizah Tiyatrosu” adıyla faaliyete başlar. Bu tiyatro ilk başta adının anlatıldığı gibi “mizah ve komedyenlerin” sahnesi olacaktı. Bundan dolayı bu sahne topluluğunda ilk zamanlarda mizahçı Abılov gibi “süper komedyen” ile Canıbek Alıkulov gibi yetenekli “parodi” ustalarının çalışması bir yenilikti. Çünkü eskiden bu tür oyunların yasal izne tabi tutulması ve sınırlarının çok da ilerlememesine dikkat edilirdi. Yalnız, zamanla tiyatronun yönetimi asıl amacından uzaklaşarak Çüy Tiyatrosu’nun sıradaki dram topluluğu olan tiyatroya dönüştürülmüştür.

Aynı dönemlerde (1991-1992) Arsen (Asanbek) Ömüraliyev’in girişimleriyle Bişkek Şehir Dram Tiyatrosu kurulmuştur. Bu tiyatro halihazırda ülkedeki “Belediye Topluluğu” olarak tanınan yegane kurumdur. İlk perdesini “Karkıra’nın Kanatı”³³ (Kuş Kanadı) gösterisi ile seyircisine açmış olan Bişkek Şehir Tiyatrosu yaratıcılık serüveninin ilk programlı oyunu olmuştur. Bu gösteride ilk olarak günümüzün ünlü şarkıcısı Gülnur Satılganova ile Daniyel Toktobayev (M.Toktobayev’in oğlu) Hokusay’ın³⁴ akvarel paletinin fotokopisi gibi olan lirik, doğal, metafor tekniği güçlü oyun oynamışlardır. Yetenekli yönetmenler Nurlan Asanbekov sunduğu “Kızıl Elma”³⁵ şehir tiyatrosunun ilerideki yaratıcılık hanesine bir başarı daha eklemiştir. (A.Tajıbaeva, s, 77)

1992 yılında Celal Abad Tiyatrosu tekrar kurularak ona “kara çene” şair Barpı’nın adı verilmiştir. Celal Abad Tiyatrosu sıralarına iki binli yılların başlangıcından itibaren Cumgal, Koçkor, Alay, Talas Musikili Dram Tiyatroları dahil edilmiştir. 2001 yılında O.Aydarov, Ş. Şeyşenov’un girişimleri ile “Uçur Tele Tiyatrosu” kurularak daha sonra bu sahne topluluğu Kırgız Devlet “Uçur Gençler Dram Tiyatrosu” olarak adlandırılmıştır.

Bağımsızlık dönemi, Kırgızistan’a özel tiyatroların açılmasına ve sayılarının artmasına imkan tanımıştır. ‘Tunguç’tan sonra gelişen özel tiyatroların “Rabayat”, “Sahne”, “Saykal”, “Ademi”, “Kiyiz Kuurçak” gibi sayısı günümüzde yirmiden fazla olan ve benzeri küçük topluluklar da dahil edilmeye başlamıştır. Bunların çoğu Çocuk Tiyatroları, Kukla Tiyatrosu topluluklarıdır. Kırgızistan’ın kreşlerinden genel eğitim-öğretim kurumları öğrencilerine kadar bu topluluklar estetik eğitim vermeyi gönüllü olarak kendi sorumluluğu altına almışlardır.

Özel tiyatrolarının içinde “Tunguç” ile “Sahne” toplulukları Kırgız sahne sanatını yurt dışında da tanıtabilecek çalışmalar ortaya koymuşlardır. Ayrıca, Tunguç Tiyatrosu’nun S.Rayev’in yönetimi

³³ V. Pazi sahnelemiştir.

³⁴ Kasusika Hokusay (1760-1849) – Japonya ressamı, gravürler ustası.

³⁵ C.Aytmatov’un ‘Kızıl Alma’ hikayesinden uyarlama.

boyunca sahnelenen “Tayamam”³⁶, “Gitmeyin, Bugu Ana”³⁷, “İlek-İlek”³⁸ halk destanlarının temelinde sahnelediği “Canıl Mirza”, “Kurmanbek” oyunlarının adı Avrupa (Almanya, Londra), Afrika (Mısır), Asya (Çin, İran), Latin Amerika (Kolombiya), Kuzey Amerika’ya kadar olan alandaki bazı devletlerin tiyatro bilimcilerine kadar ulaşabilmiştir. (J.Kulmambetov,s,81-82)

Eski kuşak ile birlikte Kırgız oyuncuların yeni kuşağı yetişmektedir. Yetenekleriyle, gerek çalışmalarıyla gerek tanınırlık açısından bir çok isim kaydetmemiz mümkündür. Sahne sanatları alanında; Gülmira Tursunbayeva, Dariya Kuseynova, Gülmira Taşmatova, Satılğan Sazayev, Şayır Kasımalıyeva, Bakıt Cumaliyev, Daniyel Toktobayev, Maratbek Kozukeyev, Bolot Tentimışev, Aysalkın Kıyıkbayeva, Nurlan Salidinov, Aziz Miradullayev, Ceniş Kangeldiyev, Sayragül Esenbayeva, Ömürzak Toktomuratov, Aynura Turgunbayeva, Taalay Mamıto, Talant Apıyev, Avazkan Kudayberdiyeva, Almagül Alseyitova, Nazım Mendebayirov, Ruslan Kurmanaliyev, Cıldız Sayitova, Şeker Coomartova, Sveta Abdıkadırova, Talip Boronbayev, Eldiyar Celdenbayev, Kursant Abdırakmanov, Taalaykan Avazova, Altınbek Maksütov, Galina Konurbayeva, Nasıyat Şamşıyeva, Kayırgül Cumanova, Elmira Tagayeva, Aynura Esenaliyeva, Albina İmaşeva, Aynura Temirova, İlgiz Cunusov, Edil Bakayev, Akmat Abduvaliyev, Ceniş Ismanov, Daniyar Kancigit Uulu, Dinara Abdıkadırova, İlimbek Kalmuratov, Atay Ömürbekov, Adıl Bolorbek Uulu vb. öncü konumundaki isimler arasında gösterilebilir. (J.Kulmambetov,s,64,2017)

Bununla birlikte Kırgız Milli Tiyatrosunun son yirmi yıllık dönemine yaratıcılık ve estetik açıdan yön verecek yeni yönetmen grubu ortaya çıkmıştır. Onların önemli bölümü eski sanatçılardan oluşmaktadır.

Kırgız Milli Tiyatrosu ve ayrıca sinema alanında çalışmalarıyla bilinen ünlü sanatçılarından biri Egemberdi Bekbolyev’dir. Yönetmenlikteki ilk başarıları bağımsızlık dönemine isabet etmektedir. O, 2000’li yıllar içinde “Tagdır”(Kader), “Dubal” (Duvar), “Arıba Ak Keme” (Yaşa Beyaz Gemi), “Közdön Uçkan Ata Curt” (Özlenen Vatan), oyunları Kırgız Tiyatrosu’na yaratıcılık potansiyelli profesyonel bir yönetmenin geldiğini kanıtlamıştır.

Egemberdi Bekbolyev okuldan mezun olduktan sonra Kırgız Akademik Devlet Tiyatrosu bünyesindeki stüdyoda eğitimini almıştır. 1976 yılından günümüze söz konusu tiyatronun sanatçısıdır. “Ak Boz At” oyununda Şamur, “Tribunalda” (Mahkeme) Volodya, “Abiyir Keçirbey”te (Vicdan Affetmez) Nurdin, “Biy Mugalimi”nde (Dans Öğretmeni) Aldemaro, “Seytek”te, Seytek gibi onlarca roller oynamıştır. Kırgız Cumhuriyeti Halk Sanatçısıdır.

Zamira Aklayeva- Yönetmen. 1954 yılında Taşkent’te sanatçı ailesinde doğmuştur. Çocukluğu Frunze’de geçmiştir. Dokuz yaşından itibaren Koreografi eğitimi almıştır. 1975-1980 tarihleri arası Taşkent şehrindeki A.N.Ostrovskiy Tiyatro ve Ressamlık Enstitüsü’nde eğitim görmüştür. 1980 tarihinden itibaren Narın ili M.Rıskulov Musikili Drama Tiyatrosu, daha sonra sırasıyla Kırgız Devlet Gençler Tiyatrosu, A.Maldıbayev adına Kırgız Milli Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu’nda, T.Abdimomunov adına Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatroları’nda yönetmen olarak çalışmıştır. Sagarelli’nin “Hanuma”, A.P.Çehov’un “Jubile” ve birçok klasiklerin oyunlarını sahnelemiştir. Alanında Kırgız Cumhuriyeti Kültür Ödülü sahibidir.

Zamirbek Sooronbayev – oyuncu, yönetmen. 1956 yılında Narın’da doğmuştur. Okuldan mezun olduktan sonra Kırgız Devlet Dram Tiyatrosu bünyesindeki tiyatro stüdyosunda, daha sonra Taşkent’teki A.N.Ostrovskiy Tiyatro ve Ressamlık Enstitüsü’nde eğitim almıştır. 1979 yılından itibaren Kırgız Devlet Akademik Tiyatrosu, Kırgız Devlet Genç Kuşaklar Tiyatrosu’nda oyuncu olarak çalışmıştır. Doksanıncı yıllarda yönetmenlik faaliyetine başlamıştır. Oyuncu olarak; C. Sadıkov’un

³⁶ N.Abdıkadırov görev almıştır.

³⁷ C.Midinov, M.Kozukeyev görev almıştır.

³⁸ S.Rayev sahnelemiştir.

“Manas’ın Oğlu Semetey” de Semetey, B.Ömüraliyev’in “Tagdırdın Ögöy Baldarı” (Kaderin Üvey Çocukları) oyununda Şamil, T.Abdımomunov’un “Çolponbay” oyununda Çolponbay, C.Kulmambetov’un “Kagılayın Manas’ım” (Değerli Manas’ım) oyununda Tınıbek destancı vb. rollerde oynamıştır.

Yönetmen olarak; E.Ermatov’un “Canıl Mırza”, K.Akmatov’un “Azattığım Armanım” (Bağımsızlığım Üzüntüm), M.Abılkasımova ile K.İmanaliyev’in “Atake Baatır”, M.Toybayev’in “Öçpöz Cıldız” (Sönmez Yıldız), K.İmanaliyev’in “Kurmancan’ın Rüyalari”, T.Kasimbekov, K.Saktanov’un “Kurmancan” (B.İbrayev ile birlikte), C.Özübekova’nın “Tolgo” (Acı), A.Temirova’nın “Sınık Asman”, C.Sadıbakasov’un “Ak Boz At” ve benzeri birçok oyunları yönetmiştir. Kırgız Cumhuriyeti Halk Sanatçısı unvanına sahiptir. (J.Kulmambetov, s, 89-91,2017,)

İsminden bahsettiren bir diğer sanatçı, 1990 yılında Kırgız Devlet Dram Tiyatrosu’nda Azerbaycan-Sovyet oyun yazarı Rustam İbragimbekov’un “Çındıktın Uçuru” (Gerçeğin Zamanı) eserinden uyarladığı “Patrarka’yı Okuduğunda” oyununu hazırlayan, sadece Kırgız tiyatrosunda değil tüm Orta Asya bölgesine de tanıtan Nurlan Abdıkadırov’dur. Kırgız Dram Tiyatrosundan ayrıldıktan sonra yaratıcılık yoluna “Tunguç Tiyatrosunda devam etmiştir. Özel topluluğunun figüratif sisteminde güçlü metaforların hakim olduğu “Buyukkan Köç”³⁹ (Büyüyen Göç), “Dilek Beşiği”⁴⁰, “Tayamam”⁴¹ gibi oyunlar yönetmiştir. “Tunguç” Tiyatrosu’nun adeta kartvizitine dönüşen bu gösteriler ile tiyatro yurtdışında birçok festivallere katılmış ve ün kazanmıştır. Kırgız Cumhuriyeti Kültür alanında Şeref Madalyası sahibidir.

Bişkek Şehir Tiyatrosu yeni açıldığında V. Pazi başarılı şekilde sahnelediği ‘Karkıra’nın Kanadı’ndan oyunundan sonra söz konusu toplulukta o zaman genç yönetmen olan Nurlan Asanbekov lirik-dramatik üslupta çalışanlardan olmuştur. C. Aytmatov’un “Kızıl Elma” eserinden uyarlanan, insanın iç dünyasını derinden etkileyen estetik açıdan göz dolduran bir oyun sergilemiştir.

Bundan sonra N.Asanbekov “Sahne”adlı özel topluluğunu kurmuş, sahnede halk destanları serisini devam ettirmek amacıyla projesini başarıyla yerine getirmiştir. Neticede Kırgız Milli Tiyatro sanatında önce hiç rastlanmadığı yeni sanat tarzındaki “Canıl Mırza”, “Kurmanbek”, “Kız Saykal” gibi etnik oyunlar ortaya koymuştur.

90’lı yılların tam ortasından başlayarak İ. Riskulov’dan sonra yaratıcılık krizine uğramış olan Oş Kırgız Dram Tiyatrosu’na yeni bir yönetmen gelecektir. O yönetmen Sankt-Petersburg’da tiyatro eğitimini almış olan Talant Apıyev’dir. Onun tiyatroya gelmesiyle, birkaç yıl kriz yaşamış olan Oş Kırgız Dram Tiyatrosu yeni bir döneme girmiştir. T.Apıyev yönetmen olarak yaratıcılığa adımı attığı günden itibaren tematik aralığı çok geniş, tarz paletinin de sınırlanmadığını açıklamıştır. Apıyev’in sanat dünyasını derinden etkileyen Cengiz Aytmatov’un “Gün olur Asra Bedel”, “Elveda Gülsarı!”, gibi eserleri başarıyla sahnelemiştir. Ayrıca, bu oyunlar yönetmenin hayal gücünü, araştırmacılığını zirveye taşıyan, estetik ve sanatsal zenginliği yüksek olan oyunlardır.

Oyuncu, yazar Cumabek Osmonov’un yönetmen olarak yükselişi tam da bu bağımsızlık dönemine denk gelmektedir. İlk olarak kendisinin çalıştığı Isık Göl İli Dram Tiyatrosu’nda çoğunlukla “Şabdaalı Çiçeği” (Şeftali Çiçeği) gibi kendi eserlerini sahneleyerek yönetmenliğe başlayan C.Osmonov, zamanla C.Aytmatov’a, Shakespeare’e yöneldiği görülmektedir. İşte bu dönemde bu tiyatronun sahnesinde yaklaşık otuz repertuarlı oyun sergileyebilmiştir. Onun C.Aytmatov’un “Gün Olur Asra Bedel” oyunuyla ilgili sahnelediği ‘Ensegen Menin Kök Ceegim’ (Arzu Ettiğim Benim Mavi Kenarım), Ghelderode’nin “Escorial” eserleri Isık Göl Tiyatrosu’nun son zamanlardaki başarılı oyunlardan biri olarak tanımlanmaktadır.

³⁹ C.Özübekova’nın ‘Küyö satam’ (Kocamı satıyorum) hikayesinden uyarlama.

⁴⁰ C.Aytmatov’un ‘Beyaz Gemi’ eserinden uyarlama.

⁴¹ S.Rayev’in gösterisi.

Bu tiyatronun yetenekli oyuncularından biri Orungül Kocomkulova da bağımsızlık döneminde yönetmenlik ile uğraşarak birkaç oyununu sahneleyebilmiştir. Yönetmenin ölçekli epik nesnelere yakınlığı fark edilmektedir. Onun yönettiği C.Sadikov'un "Manas'ın Oğlu Semetey", Grigori Gorin'in "Herostratus Unutulsun!", Asangül Abdıgulova'nın "Halk Anası Kanıkey", Shakespeare'in "III. Riçard" gibi oyunları sergilemesi bu düşüncüyü tam olarak sağlamlaştırmaktadır.

Isık Göl bölgesindeki Tiyatro oyuncusu Devlet Nurgaziyev'in yönetmen olarak tanınma zamanı da tam bu bağımsızlık zamanına denk gelmektedir. Özellikle onun Isık Göl Tiyatrosu'nda "Kurmancan Datka" hakkında Şarşenaalı Düyşönkulov'un eserinden uyarladığı "Kara Kölök" (Siyah Gölge), Baktıbek Maksütov'un yazdığı "Tozokko Tete Tün" (Cehenneme Değer Gece) oyunu, Batken'de C.Aytmatov'un "Camila" eserinden uyarlayarak sahnelediği oyundaki çabaları onu Kırgız Tiyatrosunda yönetmenlik alanında ön sıralara taşımıştır.

Almaz Sarlıbekov'dan sonra Dağlı Narın Musikili Dram Tiyatrosu da sanat alanında duraklama sürecine girmiştir. Tiyatro'nun böyle bir duruma düşmesi, yetenekli sanatçıların tiyatrodan ayrılmasıyla ilintilidir. A. Sarlıbekov'dan sonraki on beş yıla uzanan bu duraklamadan kurtulmak yönetmen Şambet Mendebayirov'un sanatına bağlı kalması ve azmiyle mümkün olmuştur. Dağlı tiyatrosunun yeni bir yol izlediğini aydınlığa kavuşturmak, yurt içinde ve yurt dışında katıldığı festivallerde almış olduğu ödülleri hesaba katmak gerekecektir. "Ümüt"⁴², "Ukey"⁴³ oyunları Ş.Mendebayirov'un sanata kazandırmış olduğu yüksek performansın bariz göstergesidir.

Bertolt Brecht'in "Ölörman Ene Cana Anın Baldarı" (Cesaret Ana ve Çocukları), F.Dürrenmatt'ın "Kartan Ayımdın Kelişi"(Yaşlı Kadının Ziyareti) gibi eserlerden uyarlanan Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu'nun sahnesinde sergilediği oyunları Kırgız tiyatro topluluğu arasında övülen yönetmen Adılbek Dıykanbayev'in torunu Şamil Dıykanbayev'dir. Genç yönetmen sahne alanını tiyatro vizyonuna bağlı olarak kullanabilmesi, sahne tasarımı, sahneyi rasyonel olarak biçimlendirmesi onun başarısını sağlamıştır.

Bağımsızlığın yirmi beş yıllık döneminin son üç yılında Kırgız Milli Tiyatro'sunda yönetmen mesleğinde iki isim öne çıkmıştır. Bunlar geçmiş ünlü oyuncular, Maratbek Kozukev ve Nazım Mendebayirov'dur.

M.Kozukev'in Kırgız tiyatrosunun son zamanlardaki estetik ve sanatsal gelişimini belirleyen "Samanyolu", "Korkut", "Tumar Kraliçe" oyunlarındaki oyunculuğu onun yönetmenlik ile uğraştığı zamana kadar birkaç yıllık hazırlığının neticesi olmuştur. Kırgız tiyatro topluluğu, izleyicilerinin çok yüksek değerine layık olan bu epik ölçeği geniş, dramatik güçlülüğü büyük olan gösterilere kadar M.Kozukev Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu'nun bünyesindeki tiyatro eğitim-öğretim kurumlarında Fransız klasisizmin ünlü temsilcisi, usta komedyen Can Batist Molyer'in "Skapen'in Olayları" komedisini, bununla birlikte Tunguç Tiyatrosu'nda "Gitme, Bugu Ana!", "Süleyman Dağında Sevgi Baharı" gibi oyunlarda görsel aygıtların kullanıldığı teknik bakımdan göze hoş gelen oyunlar sergilemiştir. (N.K.Mendebayirov)

N.Mendebayirov, Kırgız sanatında önce sinema oyuncusu gibi tanınmış, daha sonra "Kayıp Bulak" filmin yapımcılığı ve yönetmenliğini üstlenmesiyle ün kazanmıştır. Tiyatro'daki ilk yönetmenlik kariyerine Mihayil Bulgakov'un "Zoykina Kvartira" (Zoya'nın Dairesi) eserinden uyarlanan oyunla başlamıştır. Daha sonra Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu'nda Kazak yönetmen ve oyun yazarı Talgat Temenov'un "Elma Ağacı"⁴⁴ oyununu sahnelemiştir. Ancak ona yönetmen gibi tanınırlık kazandıran sinema olmuştur.

⁴² Ç.Kalıbekova'nın gösterisi.

⁴³ K.Mambetkunov'un gösterisi.

⁴⁴ A.P.Çehov'un "Kiraz bahçesi" uyarlamasıdır.

Oyunu psikolojik yönden doğru ve titiz biçimde analiz etmesi, eksik olan ayrıntıları gözden kaçırılmayan, hayatın gerçek resmini açık ve net yansıtabilen Uçur Tiyatrosundaki “Safed Bulan”,(özel isim) Kırgız Milli Akademik Dram Tiyatrosu’nda oynanan “Torstuk Zöökür”(özel isim) oyunundaki başarısı sinemadaki kazanımlarının tezahürü olarak nitelendirilmektedir.

Bu yönetmenlerin çoğu, insani ve mesleki yaratıcılık potansiyellerine göre yakın gelecekte ulusal tiyatro alanının en zorlu yükünü taşıyabilecek konuma gelecekleri gözlemlenmektedir.

Sonuç Olarak;

Kırgız tiyatrosunun özellikle milli ve öz tiyatro arayışlarında önemli yer tutan bu yöntemin daha iyi anlaşılması ve belki Türk tiyatrosunda da faydalanılması için bahse konu oyunlarla ilgili çok daha detaylı dramaturjik incelemelere yer veren araştırmaların yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu sayede Türk okuyucular, Kırgızistan’a özgü bir tiyatro oluşturma sürecinde atılan adımları, arayışları, gelişmeleri, derinlemesine kavrayarak, Türk tiyatrosunda da bu yöntemden faydalanma olasılığına kendi araştırmalarında yer verebilecektir.

KAYNAKÇA

- Artıkbaev, K. (2004) XX kılımdağı kırgız adabiyatının tarihi, Bişkek
- Asanbekov, S. (1980) Azırkı Kırgız Draması, Frunze, Kırgızistan
- Baygajiev, S. (2002) XX kılımdağı kırgız dramaturgisinin tarihi.,1-bölük,Bişkek.
- Bekmenov, K., T.Bayjiev (1993) Kırgız adabiyatı, “Mektep” Bişkek,
- Djumabayev, B., (1968) Jizn na tsene, Frunze,Kırgızistan
- Kaydalova, O. (1977) Traditsii i sovremennost. Teatralnoe iskustvo Sredney Azii “Kazakistan, İskusstvo”, Moskova
- Kulmambetov, J. (1987) Tiyatr Düynösünde, Frunze, Kırgızistan
- Kulmambetov, J.,(2015) Rejisör Bobek İbraev.(Çıgarmaçılık portret) “Print-Ekspres” Bişkek
- Kulmambetov, J.,(2017) Kırgız Tiyatırı, Turar, Bişkek
- Lıvov, N., (1953) Kırgızskiy Tiyatr, “İskusstvo”, Moskova
- Mendebairov, N.K. (2018) Kırgız Dram Tiyatrosu Yönetmeni’nin görüşleri(22.11.2018)
- Sadikov, J., (1995) Ayköl Manas, “Ala-Too” dergisi, Bişkek
- Sırımбетov, A., (2002) Kırgız Drams Teatırı, “Kontsern Uçkun”, Bişkek
- Sırımбетov, A., (2009) Kırgız Rejisorasının Kayhar Yıldızı, Bişkek
- Tajıbaeva, A., (2009) Borborduk Aliyanın Epikalık Teatırı:kalmıptanışı jana önütüşü, ”Biyiktik”, Bişkek